

Hetényi Attila

Jósiás reformációjának mai tanulságai

Egy elvetélt reformkísérlet anatómiája¹

Vitaindító előadás az MBE Budafokon, 1997. április 11-én tartott Országos Lelkipásztor-konferenciáján

Előzetes megjegyzések

Először is köszönöm a szolgálat lehetőségét és az érdekesítő témát. Ma mindig, mindenütt és mindenki misszióról beszél.² Nem lehet nem észrevenni, hogy benne vagyunk egy történelmi folyamat szinte kényszerű sodrásában. Ez egyrészt Isten kegyelmi adománya, másrészt azonban súlyos történelmi küldetés. Történelmi küldetésen természetesen nem azt értem, hogy a feladatot a történelem róta volna ki ránk, hanem azt, hogy ez a feladat nem egy bárhol és bármikor betölthető általános küldetés, hanem olyan konkrét és mai feladat (egyszersmind lehetőség), ami halaszthatatlan (de halogatható!): eljátszható, jól és rosszul egyaránt betölthető. Jelen szolgálatomat e nagy és közös feladat parányi részének tekintem, melynek az a küldetése, hogy segítsen a tájékozódási pontok megtalálásában. Az előadás során szeretném megteremteni a szükséges alapokat a mai tanulságok levonásához. Mindazonáltal magát a közvetlen és direkt aktualizálást kerülni fogom, mivel az az előadást követő csoportbeszélgetések témája és feladata lesz. Így a tájékozódási pontok megtalálása a közös feladatnak megfelelően csak közös munka eredménye lehet.

Munkám során következetesen és mindig a Biblia szövegéből indultam ki, annak következtetéseit igyekeztem levonni. Egyetlen esetben sem indultam ki egyházunk jelenéből, hogy aztán a szövegből ezt igazoljam, meg- vagy elítéljem. Ilyenformán „minden hasonlóság csak a véletlen műve lehet”.

Jósiás (640–609) reformációjának legfontosabb előzménye az áldott emlékü dédapa, Ezékiás (727–699) reformtörekvése. Természetesen szeretném, ha ezt is bevonnánk vizsgálódásunkba, hogy megállapításainkat minél szélesebb alapokra helyezhessük. A két bibliai reformációban felfedezhető hasonló vonások talán hozzásegítenek bennünket néhány általánosan érvényes következtetés levonásához, és tanácsul vagy éppen figyelmeztetésül lehetnek az utókor hasznára, jelen esetben a miénkre.

Az egyes szakaszok végén igyekszem provokatív kérdéseket feltenni. Természetesen ezeknek csupán annyi szerepük van, hogy jelzem általuk, hogy aktualitásokat sejttek az adott pontokon.

I. EZÉKIÁS ÉS JÓSIÁS REFORMÁCIÓJÁNAK HASONLÓSÁGAI ÉS KÜLÖNBSÉGEI

Először is általános meggyőződésemet szeretném elmondani a két reformátorról. Júda egész történetében Ezékiás és Jósiás volt a két legpozitívabb király. Ők álltak legközelebb a dávidi mércéhez, és ők voltak leginkább Isten olyan felkent eszközei, akik a nekik jutott feladatnak megfelelően az Úr népe javára töltötték be hivatásukat. Az utókor teljes joggal beszél róluk a legmélyebb tisztelettel. Szent ügyet szolgáltak teljes odaadással, áldozatkészséggel és igyekezettel.

1. Külpolitikai események

Mindkét reformációt olyan döntő külpolitikai változások előzték meg, amelyek e két királynak akkora mozgási lehetőséget biztosítottak, amilyen korábban teljesen elképzelhetetlen lett volna az adott térségben.

1. Ez Ezékiás esetében azt jelenti, hogy bár Asszíria még hatalmas teljében van, de Egyiptom és Babilónia is erősödik. Sarrukin/Szargon (721–705) idején a roppant birodalom kiterjedt határainak védelme és a belső lázadások elfojtása igénybe vették a birodalom minden erejét. „Mindezek miatt Sargon 720 után egyáltalán nem viselt hadat Palesztinában, csak egy tüntető katonai felvonulást rendezett 716/15-ben az Egyiptom folyójáig. Nyughatatlan hűbéresei ezért abba a téves meggyőződésbe estek, hogy olyan hűbérúrral van dolguk, akit nem kell komolyan venni”³. Sarrukin halála után fia, a gyengébb képességű Sin-ahi-eriba/Szanhérib (704–681) trónra kerülésével birodalomszerte megindultak a felkelések. Maga Ezékiás is „fellázadt Asszíria királya ellen, és nem szolgálta őt”.⁴ A retorzió 701-ben érkezett el, és Ezékiásnak csak kemény adófizetéssel sikerült Jeruzsálemet megmentenie.
2. Jósiás idején Asszíriának már lealkonyult. Assur-bani-applu/Asszúrbanipál (669–626) alatt annyi belső villongással és fölkeléssel kellett megvívnia, hogy végül is beleroppant. Júda tehát végre ismét szabad lett.

Az összehasonlító mérleg megvonásához adjuk itt át a szót John Brightnak, aki Ezékiással kapcsolatban így ír: „A függetlenségért vívott bátor küzdelem, mely Júdának oly sokba került, hiábavaló volt.” Jósiással kapcsolatban viszont ezt mondja: „Júda anélkül, hogy tett volna érte valamit, újra visszanyerte szabadságát.”

Asszúrbanipál halála után belső harcok és külső támadások emésztették az Asszír Birodalom erejét. Közvetlen utóda csak rövid ideig uralkodott, és valószínűleg erőszakos halállal halt meg. Utána a hadsereg fővezére próbálta megszerezni a trónt magának, de Asszúrbanipál másik fiától, Szin-sar-iskuntól vereséget szenvedett. A birodalom bukását azonban Szin-sar-iskun sem tudta feltartóztatni. Kr. e. 626-ban Nabopolasszár, a káldeusok vezére vereséget mért az asszír seregre, és Babilon trónjára lépett mint az újbabiloni birodalom megalapítója. Kr. e. 612-ben elesik Ninive. Az asszír seregek maradványai Assur-uballit vezetésével Háránban igyekeztek magukat tartani. Kr. e. 610-ben a babiloniak és szövetségeseik ezt az utolsó erődítményt is bevették. Nekó fáraó 609-ben kísérletet tett arra, hogy Assur-uballitot visszasegítse Háránba, de próbálkozása sikertelen maradt. E hadjárat során ütközött meg Megiddónál Jósias seregével. Az ütközetben Jósias életét vesztette. Nekó Sallum helyett Jósias másik fiát, Eljakimot tette királlyá, Jójakimra változtatva nevét. De Júda mindössze négy évig élt Egyiptomtól függőségben. Az újbabiloni birodalom magának igyekezett megszerezni a fennhatóságot Szíria és Palesztina felett is. Az akkor még trónörökös Nebukadnecar seregei és Nekó fáraó seregei Kr. e. 605-ben Karkemisznél ütköztek meg. Az egyiptomi sereg súlyos vereséget szenvedett, és ettől kezdve Júda Babilónia befolyási körébe került. (Dr. Kürti László)

- Ezékiásnak érdeme-e a hősiesség – bár eredménytelen – szabadságharc?
- Ami reformot Ezékiás a hit ügyében végrehajthatott, az valóban a szabadságharc gyümölcse volt, vagy csupán a politikai változások adta lehetőségek bölcs kihasználása?
- Jósiasnak érdeme-e az ajándékul kapott szabadság? Vagy inkább abban kell az ő érdemeit látnunk, hogy a szabadságot igyekezett reformációra kihasználni?

2. Belpolitikai viszonyok

Az itt felvetendő első problémakörrel valójában még a kül- és a belpolitika határán vagyunk. Az elcsatolt területeken lakó testvérekkel való kapcsolatfelvétel a nyitás után mind az ezékiási, mind a jósiási reformáció idején azonnal felmerült. Még hozzá annyira természetes módon, hogy – noha eddig az északi ország történetével egyáltalán nem foglalkozott – most a Krónikák figyelme is odafordul. A két országrész eltérő történeti fejlődéséből azonban az következik, hogy a

kapcsolatfelvétel szükségképpen egyik oldalról sem volt, illetve nem is lehetett problémamentes.

1. Először is az északi országot ekkor már kevert népesség lakta. Jeruzsálem viszont mindvégig hű maradt a Dávid-házhoz, így neki is megvoltak a maga jogos fenntartásai az északiakkal szemben. Ezek a tényezők kétségkívül súlyosan nehezítették a reformáció kibontakozását.
 - Mit kellett volna tenni? Lemondani a kapcsolatról a reformáció érdekében?
 - Valamiképpen tisztázni – amit éppen a reformtörekvések mutattak meg legvilágosabban –, hogy a kezeknek a kölcsönös egymásra mutogatás helyett a közös bűnbánó mellverésre kellene járniuk? Ugyanis (más és más okból ugyan, meg más és más érdekek ellenére, de) oltárokat rombolni, szent fákat kivágni, áldozóhalmokat megszüntetni itt is, ott is egyformán kell.

Ám a szorosabban vett belső erők is meglehetősen megosztottak. Mindkét reformáció esetében vannak nyomok, amelyek a vidék és a főváros feszültségére utalnak.

- Amikor Ezékiás – reformációjának részeként – megkísérelt bizonyos kultuszcentralizációt, komoly belső ellenállásba ütközött. Legalábbis a rabsaké 2Kir 18,22-ben írt szávaiból⁵ arra következtethetünk, hogy Asszíria valamiféle elégedetlenséget érzékel Ezékiás missziójával szemben, és ezt akarja megnyergelni. Nincs okunk az asszír hírszerzés információit kétségbe vonni, minden bizonnyal volt Júdában ilyen elégedetlenség. Az egész reformmozgalomból sokan csupán annyit érzékelnek, hogy a főváros és a vidék közt amúgy is meglevő ellentét tovább növekszik.
- Jósiás apját, Ámont – aki babilonhú politikát folytatott – kétéves uralkodás után a jeruzsálemi (feltételezhetőleg Babilon-ellenes, de mindenképpen reformkövetelő) párt meggyilkolja, mert a függetlenséget kívánja sürgetni. A vidék (עַם הַרְיָרָה) viszont nyilván nem ért egyet a függetlenségi politikával – hiszen a szabadságmozgalmaknak általában mindig a vidék fizette meg az árát⁶ –, így hát azonnal fellépnek, és kivégzik a palotaforradalomban részt vevőket.⁷
Melyiket kellett volna előnyben részesíteni a másikkal szemben, a vidéket vagy a fővárost? Melyik viszi jobban előre a reformáció ügyét?
 - Ha érdekkülönbség van, melyik felet kell rábírní, hogy adja fel érdekeit, és saját érdekei ellen cselekedjék?
 - Vagy legalább közelíthetők-e az érdekek – s ha igen, miként?

3. A reformáció tömegbázisa

Minden mozgalom sikerét jelentősen befolyásolja, hogy kiket tud megnyerni magának. Egy olyan országos mozgalom mögött, mint a vizsgált reformációk, természetesen széles tömegek állnak. Ez egyben azt is jelenti, hogy tömegbázisuk feltétlenül többretegű.

Ezékiás reformációjának első és legmegbízhatóbb csoportját azok képezik, akik a történelmi hatások és a prófétai szó nyomán bűnbánatra ébredtek. A történelem eseményei – mindenekelőtt a testvérország pusztulása – nem hagyhatták őket érzéketlenül. A megrendítő eseményt a prófétai szó a hittől való elhajlással magyarázta.⁸ Ezt úgy látszik, sokan megértették: ezért szükségesnek látták és támogatták Ezékiás város- és templomtisztító reformját.

- A király azt is megkísérelte, hogy egy Jeruzsálemben tartandó összizraeli pászkat hirdessen. A déli országban valószínűleg ennek is megvolt a széles körű támogatottsága. Északon viszont meglehetősen ellentmondásos a helyzet. A megmaradtak között szintén sokan a saját bőrükön érezték Ámósz szavainak igazát. Innen is kikerül tehát egy réteg, amely belátja a reformáció szükségességét. Mások viszont nyílt cinizmussal fogadják a követeket.⁹ Ennek éppúgy oka lehet a kiábrándultság (csalódás a hitben), mint ahogy lehet az észak-izraeli vallás eltérő, hagyományos formáihoz való ragaszkodás is. Mindenesetre egy bizonyos ellenzéki tömegbázis létével feltétlenül számolnunk kell.
- Mikor Ezékiás, reformációjának részeként, bizonyos kultuszcentralizációt is megkísérelt, hamarosan kiderült, hogy a köznép még nem érett a reformra. Hiába voltak sokan, akik sürgették a reformációt, nem voltak készek

megfizetni az árát. Illetve csak addig voltak hajlandók elmenni, amíg az ügy érdekei egybeestek személyes érdekeikkel.

- A reformáció tömegbázisa legjobban akkor szélesedett ki, amikor frigyre lépett a nemzeti mozgalommal. Valószínűleg mindig és mindenütt sokkal több a hazafiak száma, mint az igaz megtérőké.¹⁰

Jósiás idején a nép várja a reformációt, hisz elégedetlen a jelennel. Egyrészt állandóan azt hallja, hogy Jahve örök hűséget kötött a Dávid-házzal, másrészt azt tapasztalja, hogy a jelen erre egyértelműen rácsafol. J. Bright szerint a köznép meglehetősen egyszerűséggel oldotta fel magában ezt a feszültséget: mivel az éppen uralkodó dávidida király miatt van így, ahogy van, a megoldás kézenfekvő: el kell mozdítani a királyt, és megoldódnak a bajok. Ámont – mint már említettük – kétéves uralkodás után meg is ölik.

Az eredményes megújuláshoz elég-e a vezetők iránti elégedetlenség? Milyen szakadék, átjárhatóság vagy átjárhatatlanság van az elégedetlenség és a bűnbánat között?

- Egyebekben Jósiás reformációja mögött is szinte pont-ról pontra megtaláljuk ugyanazokat a bázisrétegeket, amelyeket Ezékiásé mögött látunk (őszinte bűnbánók, érdekhajhászok, nacionalisták, patrióták).
- Amennyire szűkszavú bibliai forrásaink alapján visszakövetkeztethetünk, már az északi ország pusztulása körüli időben, tehát Ezékiás korában elindult egy fontos mozgalom, amely prófétai hittel vizsgálta a történelem eseményeit, illetve ezen a háttéren az ország lehető sorását. Az ősi hithez ragaszkodni akaróknak ezt a mozgalmát nevezi az utókor deuteronomizmusnak. Jósiás korára ez a mozgalom még inkább megerősödött. Annak titka, hogy ez a reformáció eredményesebb volt az előzőnél, részben talán ebben kereshető.
- Van azonban Jósiás reformációjának még egy másik igen csodálatos, pozitív vonása Ezékiás reformációjához képest: a jeruzsálemi papsággal el tudta fogadtatni, hogy a centralizáció miatt kenyér nélkül maradt vidéki papsággal saját kárára is osztozzék. Feltételezhetőleg ez is döntően segítette a reform sikerét: a kultuszcentralizáció megvalósult.
 - Mi az a magasabbrendű érdek, amely rábírhathat arra, hogy alávessük neki közvetlen személyes érdekünket.
 - Kultuszi reformra olykor feltétlenül szükség van, de elég-e ott, ahol Isten mélyreható megtérést sürget?

4. A külföldbe vetett bizalom

Nem kétséges, hogy mindkét reformáció idején jelentős volt az a bátortás, amelyet Júda királyai a környező kis népekkel való szövetkezéstől, és főleg Egyiptomtól vártak és kaptak. Ezékiás idején ehhez jött még Babilónia is. Ha meghallgatjuk a rabsaké mondanivalóját¹¹, vagy éppen Neko fáraó Jósiáshoz intézett szavait: „Isten parancsolta, hogy siessek, állj félre az Isten elől, aki velem van, hogy el ne pusztítson”¹², akkor látnunk kell, hogy a külföld diplomatái pontosan tudták, milyen hangot kell megütniük, amikor Júdával beszélnek. Az azonban ennek ellenére sem lehet kérdés, hogy a reformáció tömegbázisából Egyiptom a kegyeskedő hang ellenére nem a

reformáció tulajdonképpeni rétegét, hanem a nemzetieskedő réteget tudta leginkább elérni és befolyásolni.

- Melyek azok a kegyeskedő hangok, amelyek ma szólnak, és a megújulni akaróknak mely rétegét érik el (tévesztik meg) leginkább?

A reformáció teológiai háttere

Amint azt a Deuteronomium megörökíti, Mózes az ígért föld határainál elmondta, hogy azt a földet, amelyre bemenendők, nemcsak elnyerni, hanem elveszíteni is lehet. Jósias korának legjelentősebb teológiai mozgalmát azok képezték, akik idején megsejtették, hogy ez az intellektus, soha nem volt olyan aktuális, mint éppen az ő napjaikban. A mozgalom prófétai ihletésű tagjai már akkor érezték az összeomlás előszeleit, amikor kortársaik még a régi nagy birodalom álomábrándjában éltek. Azt is világosan látták, hogy egyetlen eszközük van a bajok hártására: a megtérés és a hit.

Nem kérdés, hogy a végeredmény szempontjából mennyire fontos, milyen a reformátor vezetők kapcsolata a prófétákkal, és teológiailag milyen stabil az egész mozgalom. Ezt könnyű belátnunk, ha arra gondolunk, hogy a két királyság történetének hozzávetőlegesen 350 éve alatt a prófétákat nem egyetlen elosztásban támasztotta az Úr, hanem az összes ismert és datálható próféták háromnegyedét két időpont (az északi ország bukása és Jeruzsálem eleste) idején küldte.

1. Ezékiás a hit hűséges embere, egyszersmind azonban égő szívű hazafi. Ezért aztán nem is mindig érzi, hogy ez két különálló tényező, és főleg nehezen találja meg a két egészséges egyensúlyát. Szüksége van tehát a prófétai segítségre. Ézsaiás mellette áll. Néhány esetben sikerül is visszatartania olyan kockázatos lépésektől, amelyekhez a király más – feltételezhetőleg szintén hívő lelkületű – munkatársaitól bátorítást kapott. Annyi azonban bizonyos, hogy végül is a tömegbázis nyomására, vagy legalábbis azzal megtámogatva, a nacionalista elemek győzedelmeskednek. Így egyrészt saját maga kénytelen jóvátételbe adni azokat az aranykincseket, amelyeket korábban ő adományozott a templomnak; másrészt amint a lákisi tömegsír (benne vagy másfél ezer ember csontvázával) mutatja, óriási gyümölcstelen véráldozatot hozott. Egy királynak nem lehet könnyű eldöntenie, hogy politikai kérdésekben maga döntsön, stratégiáira és diplomatáira hallgasson-e, vagy teológusaira.
2. Jósias – mint jellemének ismeretében várható – nyitott volt az újonnan megtalált könyv igéi felé. Nyitottnak mondható a prófétai szóra is, hiszen a könyv igéi hallatán azonnal Hulda prófétaasszonyhoz küld. Azt, hogy nem Jeremiáshoz, még meg tudjuk magyarázni a próféta fiatalágával, az azonban mégis meglepő, hogy ha csak Jósias magatartásán meg a Királyok és a Krónikák könyve beszámolóin kellene tájékozódniuk, egyszerűen semmit sem tudnánk arról, hogy abban a korban élt egy Jeremiás nevű és formátumú próféta is. Ez bizonyos értelemben megfordítva is igaz. Jeremiásról tudjuk ugyan, hogy személy szerint pozitív véleménye volt Jósiasról.¹³ Mégis, ha csupán Jeremiás könyve volna az egyetlen rendelkezésünkre álló kútfő, abból se tudnánk meg, hogy volt az ő korában valamiféle nagyszabású reformmozgalom is. Igehirdetéseinek ismeretében valószínűsíthető, hogy kevés ideig lelkesített-

te ugyan a reformáció, hamarosan észre kellett azonban vennie, hogy a megújulás eszméi más olyan eszmékkel elegyednek, amelyek látszólag sok-sok támogatót megnyernek az ügynek, valójában mégis elfojtják a lényegét, és biztosan lehetetlenné teszik a tartós eredményt.

II. A REFORMÁCIÓ MÉRLEGÉNEK MEGVONÁSA

I. A reformáció mibenléte

Itt az ideje, hogy megkíséréljük magának a reformációnak a mibenlétét megfogalmazni. Bár tudjuk, hogy a hit minden reformálódása és minden missziós megújulás e világi körülmények között, azoktól izolálhatatlanul megy végbe, ahhoz, hogy a mozgalomnak legalább a fő hitjellemzőit felvázolhassuk, el kell tekintenünk a nacionalizmustól, mellettkérdésektől és egyéb hordalékanyagától.

Amikor a Biblia Ezékiás dicséretes reformációjának mibenlétét megfogalmazza, a szövegezésben látnivaló a tudatos ellentétképzés szándéka: érzékeltetni akarja, hogy Ezékiás pontosan a fordítottját csinálta mindannak, amit a hithez hűtlen elődei elkövettek, és amiért a testvérállam el is pusztított: „ez pedig azért történt, mert... olyan dolgokat találtak ki Izrael fiai, amelyek nem voltak méltók... az Úrhoz: áldozóhalmokat építettek maguknak... szent oszlopokat és szent fákat állítottak maguknak... ott tömjéneztek”¹⁴ Ezékiásról ezt olvassuk: „Ő szüntette meg az áldozóhalmokat, összezúzta a szent oszlopokat, kivágatta a szent fákat, és darabokra törette a rézkígyót, amelyet Mózes készített, mert Izrael fiai mindaddig annak tömjéneztek...”¹⁵

Jósias király – akiről azt olvassuk, hogy a maga részéről eleve azt tette, amit jónak lát az Úr – a megtalált könyv alapján újra tájékozódik, és úgy találja, hogy messze alatta maradnak az előírt normáknak. Ennek nem a hatalom minden lehetséges eszközével igyekszik érvényt szerezni, hanem személyes elkötelezettségvállalással (szövetség az Úrral), és a nép szövetségbe vonásával.

Jósias reformációjának fő mozzanatai

1. belső elköteleződés,
2. ennek ünnepélyes kinyilvánítása,
3. a ráépülő gyakorlat: a megújulási mozgalom.

A „megújulás” szó néha megtéveszt. Itt nem új elemek felvételéről van szó, hanem az Úr iránti megújult buzgóságról. Ez a korábban beszűrődött idegen elemek tudatos, következetes és alapos kiküszöbölésében nyilvánlik meg. Kétféle tisztogatás folyik. Bár bizonyos értelemben rokonok, mégis érdemes elkülönítenünk őket. Tisztogatás...

1. ...a pogány elemektől – a szövegekben meglepő módon nem az asszír istenségek nevei szerepelnek (az elnyomó szimbólumrendszere ritkán kedves, használata kényszerű), hanem kánaániaké (önkéntes átvétel kultúrközösségi áthatás);
2. ...a JHWH-vallás elhajlásaitól (szünkretizmus) – ezek jó része úgy került be, hogy a növekvő dávidi/salamoni birodalom egy sereg olyan alattvalót fogadott magába, akik nem született izraeliek voltak. Máságuk először kényszerűen elfogadott („ugyan ne legyünk már olyan szük-

keblűek!”), aztán ösztönösen és észrevétlenül hatott, végül természetesnek tűnt.

2. A reformáció maradandó értékei

Az a teológiai szemlélet, amely a hit fellazulásában és eltévelyedéseiben látta a katasztrófa okát, ezzel szükségképpen – bár csupán indirekte – azt is kimondja, hogy a sikeres reformáció eredménye az ország megmentése lenne a csódtól. Jósias ezért folytatott heroikus küzdelmet.

Bár Hulda ajkáról hallania kell, hogy a talált könyv szellemében az ítélet mindenképpen utol fogja érni Júdát, a reformot továbbviszi. (Lehet-e a hitnek más útja?) Ennek az lett az eredménye, hogy az a nemzedék, amely ráállt Isten szövetségére, békében élhette le életét egy olyan korban és területen, amely állandóan a nagyhatalmak átvonulási területe, és politikájuk játékszere volt.

Mindkét reformáció megszűnik vezetőjének halálával (elgondolkodtató). Ezékiás után Manassé fél évszázados rémuralma következik. Érdeemes lenne közelebbről megvizsgálni, hogy az ezékiási reformáció nacionalizmussal való keveredésének, és az ebből fakadó eredménytelen véráldozatnak milyen szerepe volt abban, hogy Manassé az egyedüli kiútnak az asszírhuség útját látta? Nyilván eszébe sem jutott szétválasztani az előző mozgalom lényegi erőit és hordalékelemeit. De elvárható lett volna-e tőle egyáltalán, ha egyszer magukban a reformáció részvevőiben is egybemosódtak? Nem fordulhat-e elő, hogy a mai reformációk hordalékanyaga sokakat szintén kiábránduláshoz és a megújulással szembeforduláshoz vezet.

Jóval később – de még a jósias reform korábbi átélői, Jeremiás és kortársai – vitatkoznak Egyiptomban. A próféta ellenfelei a maguk sajátos „történetteológiájával” két részre osztják életüket: arra az időszakra, amikor még tömjéneztek az ég királynőjének, és italáldozatot mutattak be neki, meg a reformáció idejére (amióta abbahagyták a tömjénezést, és nem mutatnak be többé italáldozatot az ég királynőjének), az előzőnek az eredményeit így foglalták össze: „jöllaktunk kenyérrel, jó dolgunk volt, és nem kerültünk veszedelembe”. A reformáció mérlege: „mindenben szűkölködünk, fegyver és éhínség miatt pusztulunk.¹⁶ Teológiailag nem volt ugyan igazuk, de történetileg igen. Az asszírhuség idején – legalábbis a fenntartandók fenntartásával – valóban jól ment dolguk. És megfordítva: a nacionalizmussal kevert reformáció után valóban mindig eljöttek az ínség napjai.

Volt azonban ennek a reformációnak a közvetlen eredményeken túl egy felmérhetetlenül fontos távolhatása is. Az elbeszélésekből kiolvashatóan nagyon sok minden a kultusz megreformálása körül folyt, és egy nagy ünneplésben csúcsosodott ki, a reformációhoz kiindulást vagy döntő lökést (forrásaink ebben nem egyértelműek) a könyv, a megtalált könyv adott. Nem sokkal ezután a nép fogságra ment. a kultusz kényszerűen megszűnt, de a jövő követendő útjaként megmaradt a קִטָּב, a λόγος, az ige.

Jegyzetek

1. A kapott cím mellé szándékosan illesztettem e zsrnalisztikus alcímet. Provokatív szándékkal, de a következetesen végigvitt elemzés szándéka nélkül, hiszen az túllépne a vitaindítás feladatkörén.

2. E közgyűlés címe is: „Missziói közgyűlés”. Napirendje azonban kétségbeejtően hasonlít minden más közgyűlés napirendjére. Bátran lehetne egyszerű beszámoló közgyűlésnek is nevezni.
3. John Bright: *Izrael története*, 270. (Budapest: Kálvin, 2001)
4. 2Kir 18,7b
5. „Vagy azt mondjátok nekem: »Istenünkben, az Úrban bízunk?! De hiszen az ő áldozóhalmait és oltárait szüntette meg Ezékiás! Júdának és Jeruzsálemnek pedig megparancsolta: »Csak ez előtt az oltár előtt borulhattok le, itt, Jeruzsálemben!«”
6. A vidéket végigdúlta az ellenség, a főváros viszont nagyon nehezen megostromolható volt; s ha mégis, akkor a váltásádját szintén sokkal könnyebben elő tudta teremteni, mint a vidéki városok.
7. 2Kir 21,23–24
8. Ámós például jó előre megmondta, hogy Samáriára bünei miatt katasztrófa vár; de a prófétai történelemértelmezés utólag is hangsúlyozta, hogy a bukás a hűtlenség következménye volt.
9. 2Kron 30,10–12
10. Ez még a mi magyar népünkre is áll, pedig mi a hazafiaskodás helyett mintha talán az exoteromániára (a külföld fenntartás nélküli majmolására) hajlanánk inkább. Ez egyébként éppúgy megnyergelhető, és az ügy szempontjából ugyanolyan megbízhatatlan.
11. Az ellenmondásokban bővülködő, istengyalázó szövegben ott van a 2Kir 18,25 is.
12. 2Kron 25,31
13. Ezt kérdezi fiától: „Attól leszel király, hogy halmozod a cédrust? Apád talán nem evett és nem ivott? De törvényesen és igazságosan járt el: ...Jogához segítette a nyomorultat és a szegényt, ezért ment jól a dolga. „
14. 2Kir 17,7–11 (hézagolva)
15. 2Kir 18,4
16. Jer 44,17b–18.

